

СВІТЛИЙ ДУХ ЗЕРОВИХ

(уривок з есе, січень 2010 р.)

Це слово про академіка Дмитра Костьовича Зерова, зі славного роду Зерових. Що один брат, видатний письменник Микола Зеров, був розстріляний у 1937-му році, а другий брат, Михайло Зеров, емігрував у 1944-му за кордон.

І та випадковість викликає подивування, як сталося, що, не приховуючи свого родинного походження і оточення, академік Дмитро Зеров у 1946–1963 роках очолював Інститут ботаніки, і авторитет його серед науковців був високий. Але приблизно у той час й інші безпартійні вчені очолювали в Україні високі наукові установи. Професор Г. Костюк — Інститут психології, професор С. Чавдаров — Інститут педагогіки, академік О. Білецький — Інститут літератури, академік О.Булаховський—Інститут мовознавства, академік М. Рильський — Інститут фольклору. Ці світочі створювали і в умовах похмурості тоталітаризму атмосферу надії і порядності.

Коли у 1965 році Євген Сверстюк після чергового звільнення із Інституту психології опинився без роботи, то за рекомендацією Григорія Кочура академік Дмитро Зеров посприяв у його працевлаштуванні на посаду відповідального секретаря «Українського ботанічного журналу». Редакція «УБЖ» — це маленька кімнатка в Інституті ботаніки на затишній вулиці Репіна. Але на цілі роки, аж до масових арештів у січні 1972 року, стала світочем, акумулятором вільної думки. Сюди пролягала стежка багатьох шістдесятників. Висловити вільну думку, почути вільну думку. Як це було важливо, коли довкола панувала гнітюча безмовність. Редакція «УБЖ» — це ніби був своєрідний літературний клуб. Академік Дмитро Зеров, як авторитет інституту, не перешкоджав цьому, але часто і сам ставав учасником цікавої розмови. «Особливо запам'яталася мені зустріч у редакції нашого журналу з Миколою Лукашем, — спогадує Євген Сверстюк. — Загалом інститут вже звик до сторонніх візитерів, і хтось мені навіть таке питання поставив: «Де ви знаходите таких незвичайних, красивих людей, адже на вулиці таких наче й не видно?». Коли в редакції було кілька гостей, Дмитро Костьович відхилив двері й тихенько зачиняв. Мабуть, не було в Києві такого дисидента, який би сюди не заходив».

© А. КОНДРАТЮК, 2015

Д.К. Зеров. Наукова експедиція в Карпати. 1967 рік

Прочитав я, перечитав, да й ізгадав, що і я не раз у цій кімнатці бував.

Тоді я уже вийшов із сумнозвісного дому, але перетривання кожного дня виявлялося, налягало на мою зболену свідомість жажливою покутою. Неприкажаний, у глибокій самотині душевних переживань, коли барви світу для мене геть потьмяніли, я безцільно блукав вулицями великого міста. Мимовільно спрямовував свої охлялі стопи на вулицю Репіна, у редакцію «Українського ботанічного журналу». І світлі духи огортали мою сутність усучіль. І гнітюча безвихідь невидимо кудись відступала, спадала з пліч моїх ноша, улягався біль.

Коли до маленької кімнати редакції «Українського ботанічного журналу» заходив академік Дмитро Зеров, то я незагадно тихенько виходив із кімнати. Але інколи я несподівано, непередбачувано випадково зустрічав академіка, світла, зціляюча енергія огортала мене, у моїм естві мимовільно зроджувалося благоговійне почуття — і

Дмитро Костьович на відпочинку в Кончі-Заспі. 1968 рік

я вітався з ним. Це так дивно звучало, що я вітаюся із ним, бо знаю, хто він є, а він мене не знає.

У 1970–1971 роках клімат в Інституті ботаніки і довкола редакції «Українського ботанічного журналу» став змінюватися. В доколі забриніли тривожні передчуття.

20 грудня 1971 року під час засідання вченої ради раптово помер академік Дмитро Костьович Зеров. Євген Сверстюк згадує: «Десь на Захід проскочила чутка — аж до «Енциклопедії українознавства», нібито мене звільнено з роботи за виступ на похороні академіка Зерова. Нічого подібного — там це було виключено. Все було, як у пісні Галича про похорон Пастернака:

А у гроба стали мародеры
И несут почетный караул.

Звільнено мене у зв'язку з арештом наступного місяця. З Дмитром Костьовичем відійшла і замкнулась епоха шістдесятників.

Коли збирати добрих духів, які простягали руку, підставляли плече, раділи, розуміли і піднімалися з нами, то серед них стоятиме постать Дмитра Зерова, середнього між поетами Миколою і

Михайлом. Критики, поети, прозаїки, перекладачі, художники і вільнодумці приходили сюди, не оглядаючись, їх легко впізнавала бабуся-вахтерка і приязно показувала вхід до редакції «Українського ботанічного журналу». І це тривало понад шість років... Під крилом академіка Дмитра Костьовича Зерова» (Є. Сверстюк. «Під крилом академіка Дмитра Костьовича Зерова»).

І для мене терням тоді укрилася стежка до благословенного дому. Інший тернистий путь і мені постелився.

Як діаметрально неспізнанно змінився світ за останні десятиліття. І на колись затишній вулиці Репіна (нині Терещенківській) також уже часто гамірно, її густо запруджують авта. Й коли інколи випадає мені переходити те місце, то я благоговійно зупиняюсь перед старовинним уже будинком Інституту ботаніки. І світлий дух знакового, міченого місця ісходить да й огортає мене. А розмисли мої о тім линуць і розпросторюються. Що відходить людина, а світлий дух її поміж нами зостається і у піднебеснім просторі струменить.

АНДРІЙ КОНДРАТЮК